

Дж.Султамуратов, А.Бекмурзаев, Р.Уразов

**ҚАРАҚАЛПАҚСТАННЫҢ
АТАҚЛЫ ПАЛҮАНЛАРЫ**
(оқыў-методикалық қолланба)

НӨКИС-2018

ОЗБЕКИСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЖОҚАРЫ ҲӘМ ОРТА АРНАҰЛЫ БИЛИМ МИНИСТРЛІГІ

ӘЖИНДАҒЫ НӘКІС МӘМЛЕКЕТЛІК
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИНСТИТУТЫ

Дж.Султамуратов, А.Бекмурзаев, Р.Уразов

**ҚАРАҚАЛПАҚСТАННЫҢ АТАҚЛЫ
ПАЛŪАНЛАРЫ**
(оқыу-методикалық қолланба)

НӘКІС-2018

Оқыу методикалық қолланбада Қарақалпакстан Республикасының елге танымалы, белгилі палұанлар сөз етилген. Онда қарақалпак гүресимиз қәлиплесиүінде өз ылайықты үлесин қосқан ел азаматлары, палұанлары, олардың гүрес әмеллери, шеберлиги, палұанларымыз жолын бүтінгі жас әүләдқа, жеткиншек палұанларға таныстырыў нәзерде тутылған.

Оқыу методикалық колланбадан жоқары оқыу орынлары педагог-хызметкерлер, студентлер, жас өспириим балалар спорт мектептеринің педагоглары, орта ҳәм орта арнаұлы билимлендеридегі спорт кәнігелері, тренерлер, оқыушылар өз искерлігінде пайдаланыуы мүмкін.

ЖУҮАПЛЫ РЕДАКТОР:

- Ә.К.Оразымбетов -Әжинияз атындағы НМПИ, қазақ тили ҳәм әдебияты кафедрасы доценти, филология илимлеринің кандидаты

ПИКИР БИЛДИРИҮШИЛЕР:

- П.Шылманов -Әжинияз атындағы НМПИ, Дене тәрбия кафедрасы профессоры

- А.Ниязов -Әжинияз атындағы НМПИ, Дене тәрбия кафедрасы доценти, педагогика илимлеринин кандидаты

Колланба Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекеттік педагогикалық институты Илимий-оқыу-методикалық Кеңеси (4-май 2018-жыл, 8-санлы баянлама) карары менен баспадан шығарыўға усыныс етилди.

КИРИСИҮ

Физкультура ҳәм спорт жұмыслары әййемги заманлардан берли хәрекетте бар көнликпе. Халқымыз даналығында: "Инсан саламатлығы-елдин байлығы" деген данышпанлық гәп бар. Нәренжан ҳәм қесел адам өзине де, жәмиәтке де түйирли пайда келтире алмайтуғының хәммеге аян. Саү денели болыу ушын барлық талап етилген ҳәм белгиленген режимлерди сақладап, ерінбей мийнет етиў ҳәм спорт пенен мудамы шугылданып барыўы керек. Себеби, халық арасында «Спорт-ден саұлықтың гиреўі» деп бийкарға айтылмаған. Ертеден-ақ бизиң ата-бабаларымыз да спорт түрлерине ийкемлесип, онын әлұан түрли сырларын беккем ийелеўге тырысып келген. Миллий гүрес, бәйгіде шабандозлық (ат шабыў жарысы), ылақ ойының шабандозлық, қашарман топ ойындарын ҳәм т.б. халық миллий ойындарын ойнап жүртқа руўхый заўық берген.

Биз ата-бабамыздан мийрас болып киятырған миллий гүрес хакқында сөз болғанда, XIX әсирдің басларында миллий гүрестің халық арасында ен жайғанын тарихый мағлыұматлардан анық билемиз. Палұанлар әүели ел арасындағы хәр қылты миллий тойларда кур дүзип, гүресип жүрген. Себеби, ат шабысы, ылақ ойыны, палұанлар гүреси, кошқар дүгистириўсиз қарақалпақ диярында той болмайды, десек асыра айтқан болмаймыз. Бул дәстүр тап бизиң бүтінгі құнимизде де кен ерис жайған миллий бәзимлердин тийкарғыларынан саналады.

Түүйсек халықтардан Қазақстан, Өзбекстан, Түркменстан республикаларынан да белгилі палұанларды елемиздеги тойларға ми्रәт етип шақырғанлығы, бас палұанлардың гүреске түсип, беллесиўлер сонында усы гүреске түсken палұанларға хәр қылты сыйлықтар: түие, ат, кошқар, гилем ҳәм басқада сыйлықтар берилгенлеги бизге спорт тарихынан белгili.

Усындағы көпшиликтин алғысына миясар болған күшли палұанлардан жауырыны жерге тиймеген, ямаса хеш қашан утылмаған палұанлардың катарынан Кегейли диярының белгилі перзентлери саналған Сапалақ ҳәм Жаңабай палұанларды атап етиў мүмкін.

1937-жылы гүрес кәнігелігіне ииे жас палұан жигит Абдирахим Абдирахманов Өзбекстан Республикасының пайтахты Ташкент қаласынан республикамызға жоллама менен келип, Кегейли районында жас палұанларды жыннат, миллий гүрес сырларын үртете баслады.

Тренер А.Абдирахманов районларда жас, бирак күшли хәм жетик шеберликке иие палұанлардың бар екенлигине таң калады. Себеби, бизиң палұанларымыз ел ишинде тойларда гүресип, гүрестин әдеүир сырларын ийелеген, шеберлик көңликтеперине иие болған шыныққан палұанлар еди.

Бул тренер 1937-жылы Ташкент қаласында өткерилиетуғын Өзбекстан бириңшилиги жарысларына қатнасыў ушын шынығыўлар исследи, оған жақыннан жәрдем берген палұанлар Шамурат улы Сапалак хәм Сапар улы Жанабайлар өз жәрдемин берип, палұанларды жарыска таярлады.

1937-жылы Өзбекстан Республикасы бириңшилиги жарысында Сапалак палұан өзинин аўырлық салмағында барлық палұанлардың үстинен жениске ерисип, чемпионлық атақты женип алды. Өз аўырлық салмағында Сапалак палұан 1948-жылға шекем он еки жыл даўамында Өзбекстан Республикасының чемпионы атағын колдан бермеди.

Ал, Сапаров Жаңабай турулалы сез ететуғын болсак, бул палұан өз аўырлық салмағында Қазақстан хәм Орта Азия палұанларының арасында бириңши орынды женип алып, чемпион атағын алыўға миясар болды.

Бул еки палұан Кегейли районы халқының ар-намысын, абырайын колдан бермеў ушын манлай терлерин төгип, халқымыздың ҳүрметине еристи.

Сапалак хәм Жанабай палұанлардан гүрес сырларын үйренип, изин даўам еткен палұанлар: Сатыпалды Мылтықбаев, Өмирбек Айтимов, Пиirimбет Балжановлар, Тацирберген Турымбетов, Мақсет Нызыымбетов, Ярап Казаковлар еди. Бул палұанлардың өмири кыска болды.

Олардың көрсеткен ерликлери хәм хызметлери халқымыздың жүргегинде мәнгі сақланып қалады.

Жокарыдағы аты көрсетилген палұанлардың ислеген хызметлерин баҳалай отырып, гүрес сырларын халқымызға үйретиўди шәкиртлери даўам ете баслады. Усы аты көрсетилген устазлардан өрнек алған палұанлар Каракалпакстан, Өзбекстан пүткил аўқам жарысларына катнасып, сыйлы I-II-III орынларды ийелеп пүткил аўқамлық спорт устасы нормативин орынлады.

Олардан Дзюдо гүреси бойынша Шәмшет Өтепов, Ҳәбипназар Ерманов, Алишер Өтеновларды атап өтсек арзыйды. Соңғы дәўирлерде усы палұанлардан гүрес сырларын үйрениген жас палұанлар да әдеүир жетилисип шықты. Бул палұанлардың жетилисип шығыұна бирден-бир себеп: 1989-жылы Кегейли районындағы ҳәзирги 1-санлы орта билим бериў мектебинин қасында жайласқан жас өспириим балалар спорт мектеби ашытып, бул мектепте спорттың гүрес түрлери, миллий гүрес, самбо, еркин гүрес, Дзюдо түрлеринен секциялар болды. Бул мектептин директоры лаұазымына Кенесбай Балтаниязов сайланып, басшылық етти.

Жас өспириим балалар спорт мектептери жоқары мағлыұматлы тәжирибелі тренерлер менен толықтырылды хәм спорт кураллары менен тәмийинленди. Бул спорт тәрбия орынларында 300 ден аслам балалар тәрбияланып, таярлана баслады. Мине, усындей тийкарда гүрестин миллий гүрес хәм дзюдо гүреси түрлери кең раұажланған баслады. Миллий гүреске Өмирбай Өтемуратов, дзюдо гүресине пүткил аўқам спорт устасы Ҳәбипназар Ермановлар басшылық етти. Республикамызда гүрес жумыслары тек ғана Кегейли районында раұажланып коймастан, басқа қонсы районларда да мақсетке сай жолға койылды. Мысалы, Өмиүдәръя районында гүрестин миллий гүрес, самбо, дзюдо, еркин гүрес түрлери кең раұажланып, усы бағдардагы жумыслар жақсы жолға койылды. Бул гүреслердин раұажланыуында көп хызмет еткен тренер Шамурат Машариповтың айрықша белсендилдигин усы орында айырықша атап етиўге арзыйды.

Бул палұан Өзбекстан көлеминдеги хәм пүткил аўқам жарысларына катнасып, чемпионлық хәм призли орынларды ийелеп келген палұан.

Бул палұанның таярлаған шәкиртлери бир неште рет Каракалпакстан хәм Өзбекстан чемпионы атағына иие болған хәм пүткил аўқамлық жарысларға катнасып призли I-II-III орынларды ийелеген палұанлардан саналады.

Бул устаз палұан Аман Қаламдиров, Базарбай Нуржанов, Баҳтияр Раджапов, Эргаш Казаков, Джумамурат Джуманиязов, Чарчем Тәжимуратов, Баҳтияр Ешимбетов, Камил Хайтимбетов, Эдуард Шарипов хәм тағы басқа палұанларды таярлады.

Қараөзек районының палұанлары да Каракалпакстан Республикасында гүрестин миллий гүрес, самбо, дзюдо, еркин гүрес

тараўларын раўажландырыўда көп унамлы тәреплері менен көзге түсken спортшылардан саналады. Өзбекстан хэм Каракалпакстан Республикасына белгili, халықтың жүрек төринен орын алған, атақты палұан (мархұм) Өмирбек Айтимов Қараөзек диярында камалға келди. Өмирбек палұан жұдә күшли, ири денели, кишиейил ҳэм ақ көкирек инсан еди. Бул палұан өзинин шаққанлығы, күшлилігі, шыдамлығы кишипейілігі ҳэм хадалтығы менен елдин кезине түсти.

Қаракалпакстан хэм Өзбекстан көлемінде пүткіл аўкам жарысларында қатнасып, ол чемпионлық атақларды ийеледи. Өз үақтында Қаракалпактың бириңши ҳэм бас палұаны болды.

Өмирбек Айтимов өзинин билетуғын гүрес сырларын шәкиртлери Бийсен Султанов, Нурғабыл Дағлетияров, Жолдас Матназаровларға тереңнен үйретti ҳэм бул шәкиртлери келешекте жоқары нәтиjжелерге еристи. Оның шәкиртлери Қаракалпакстан хэм Өзбекстан көлеміндеги жарысларға қатнасып, I-II-III орынларды ийелеп пүткіл аўқамлық спорт устасы нормативин орынлады. Өмирбек Айтимов Қаракалпакстан Республикасында гүрес түрлериниң раўажланыуында көп хызмети бар ҳүрmetli инсан болды. Ҳәзирги дәүірde Өмирбектін исин шәкиртлери даўам етпекте.

Бизиң Республикамызда гүрестин түрлери болған-миллий гүрес, самбо, дзюдо, еркин гүрестi раўажландырыўда өз хызметин аямастан жәрдем берген елge белгili инсан, устаз, Хожели районының палұаны - бул Сатыпалды Мылтықбаев.

Сатыпалды Мылтықбаевты халқымыз «арқасы жерге тиімеген палұан» деп айтады. Расында да, бул палұан Қаракалпакстан хэм Өзбекстан көлеміндеги жарысларға қатнасып, чемпионлықты қолдан бермеди.

Дұрысында да, бул устаз палұан қайсы бир жарыска қатнасса чемпионлық ҳэм призли орынларды ийелеп, халық алғысына ииे болып келди. Мархұм Сатыпалды Мылтықбаев палұан шәкиртлер таярлауды макул көріп, барлық гүрес сырларин өзиниң шәкиртлери Алламберген Сатаев, Жолдас Мырзанбаев, Сергей Лян, Қызырбай Боранбаевларға терең үйретип, оларды шеберлик пенен таярлап шыкты. Усы өзи таярлап шықкан шәкиртлери Сатыпалды ағаның үйреткен гүрес сырларын шәкиртлерине үйретиуди даўам етiп атыр ҳэм олар ҳәзирги кунде Каракалпакстан, Өзбекстан Республикасының жарысларында қатнасып,

сыйлы I-II-III орынларды ийелеп келмекте. 1987-жылы Хожели қаласында миллий гүрес бойынша Өзбекстан Республикасының жас өспиrim балалар спорт мектебинин спартакиада жарысы болып өтти.

Бул жарыска Өзбекстан Республикасының барлық үәләятларынан командалар қатнасып, бизиң Республикамыздың сайланды командасы Ташкент қаласынан сыйлы екінши орынды ийеледи. Бундай дәрежеге жетиүде Республиканың барлық тренер-устазларының хызметтери айрышка болды, десек асыра айтқан болмаймыз. Бул жарысты айрышка дәрежеде өткериүди шәлкемлестирген Қаракалпакстан Республикасы халық билимлендириў министри Ийгилек Қосымбетов хэм Республикалық «Жас күш» ықтыярлы спорт жәмиietи бастығы Джумамурат Султамуратовлардың ислеген мийнетлерине миннэтдаршылық билдирсе арзыйды. Хожели районының халық билимлендириў мәкемеси ағзалары тренер-Алламберген Сатаевтың берген жәрдемлери халқымыздың палұанларға илхам-йош берип, Республикамызда күшли палұанлардың бар екенligин дәлилледи. Солай етiп, палұанлардың атынан усы жарысты өткерген ҳэм шәлкемлестиргенлерге алғыслар айттылды.

Республикамыздың көплеген районларында қалалық, районлық, халық билимлендириў бөліміне қараслы жас өспиrim балалар спорт мектептери өз жұмысларын баслағаннан кейин, бул спорт мектеплеринде гүрестин миллий гүрес, самбо, дзюдо ҳэм еркин гүрес секциялары қызығын жұмыс алып бармақта. Мине, усы орында, буган не себеп болды, деген саýал тууылады. 1987- жыты май айында Өзбекстан Республикасы жас өспиrim балалар спорт мектебиниң самбо, дзюдо гүреси бойынша спартакиада жарысы Нөкис қаласында болып өтти. Бул жарыска Өзбекстан Республикасының барлық үәләятларынан командалар қатнасып, бизиң Республикамыз командасы самбо, дзюдо гүреси бойынша Ташкент қаласы командасынан кейинги Екинши орынды ийеледик. Бул жетискенликтерге жақыннан жәрдем берген, жарысты шәлкемлескенлик пенен өткерген Қаракалпакстан Республикасы халық билимлендириў министри Ийгилек Қосымбетов билимлендириў министрлигine қараслы. Республикалық «Жас күш» ықтыярлы спорт жәмиietиниң бастығы Джумамурат Султамуратов хэм барлық районлар ҳэм қалалардағы жас өспиrim балалар спорт мектеплеринин директорлары хэм тренер-устазлары тик аяқтан турып

өз хызметлерин аямағанлығы ушын, мине, усындај жетискеңликлерге еристик. Бул жетискеңликлерге ерисиүде хызмети уллы болғандиректорлардан Кегейли районынан Кенесбай Балтаниязов, Нөкисрайонынан Сансызбай Юсупов, Хожели районынан Алламберген Сатаев, Әмиүдәръя районынан Яраш Казаков, Шымбай районынан Кенесбай Жаңабаев, Қанлықөл районынан Назарбай Атабаев, Нөкисқаласынан Бахи Джумамуратов ҳәм Мурат Каукашевларды айрықшатап етсек арзыйды.

Елдиккала районынан Базарбай Нуржанов, Мойнак районынан Жумабек Нурымбетовлардың жердеми менен жарыста жокары орынды ийеледи. Усы жарысты шөлкемлестирген хәм өткериүде жақыннаң жәрдем бергенлер Қарақалпакстан Республикасы Халық билимлендириүү министрлиги атынан «Хүрмет жарлығы» хәм сыйлыктар менен сыйлыктанды. Республикалық «Жас күш» ыктыярлы спорт жәмийетинин баслығы Джумамурат Султамуратов «Өзбекстан халық билимлендириүйинин агласы» атагы менен сыйлыкланды. Бириңши Президентимиз И.А.Каримов басшылыгында ғәрэзсизлигимизге ерискеннен кейин спортқа деген дыккат алдының орынларға шыгарылды, халыктын спорт пенен шуғылланыўға қызығыуыштығы артты. Президентимиз айтқанындей: Хепп бир нәрсе мәмлекетти спорт киби дүньяға тез таныта алмайды. Спортка қатнасқан адам сап денели, беккем ден саұлықты хәм күшли болады. Журтбасымыздың «Жаслар- бизиң келешегимиз» дегениндей, бүгинги күни жаслар арасындағы спортты раңажаландырыуға да айрықша кеүіл белинип, балалар спортын раңажаландырыу мәмлекетлик сиясат дәрежесине келди хәм бул бойынша Ҳұқиметимиз хәм Президентимиз тәрепинен бир қанша пәрмашлар шығып, қала хәм районларымызда спорт пенен шуғылланыўшыларга айрықша шарайтлар жаратып берилмекте.

Барлық үәләятларда мектеп-колледжлер өзине сай спорт залы менен бирге курылыштың бизиң болу пикеримизди тастаныптастырып, Соның менен катар, кала һәм районларда спорт залдарын, спорт майданшаларын курып, оларды спорт әсбап-үскенелери менен толықтырып бойынша көп унамты ислер орынланбақта. Мине, усынтай дәрежедеги сапаты ҳәм унамты ислердин әмелге асыұтынан-ак, биз бүгін елимизде спортка айрықша дықкат қаратылғанын сезиүимиз анық

Қарақалпақстан Республикасында спортты раңа жаңылдырыған палуанлардың бири Абдурахманов Абдурахим Азимович

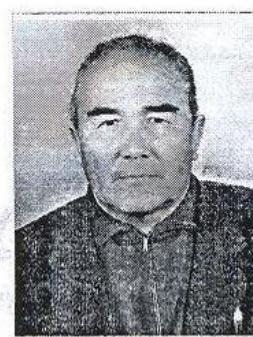
Россияның Москва қаласында бириңши пүткіл аўкамлық физкультура парадына қатнасты. 1939-жылдан басlap ол Қарақалпакстан Республикасына жоллама менен келип өзиниң мийнет жолын баслады. Бул жерде ол көп жылдар дауамында миллий гурес бойынша Республикамызда жергилікli командаамыздың ағзасы болып сайланды. 1943-жылты Екинши дүнья жүзіликті урысына шакырылды. Ол урыс жыллары Белоруссия Республикасының Жлобина қаласынан басlap Германияның Берлин қаласына шекем барған. Бул урыста қаҳарманлық көрсетип, еки мәртебе «Қызыл жүлдэз» медалы менен сыйлықтанды. Урыстан кайтып келгеннен соң ол өзиниң оқытыуышлық жумысын Каракалпакстан Республикасында дауам етти.

1951-1953-жыллары аралығында Қарақалпакстан билимлендіриүү министрлигінде әскерий-физикалық тәрбия инспекторы лаұзымында жұмыс исследи.

1953-1956-жылдары кәсиплик аўкамы ҳәм сол дәүирдеги жаслар аўкамы комитетиниң инструкторы, Кәсиплик аўкамда испеди. 1956-1957-жылдары Қарақалпакстан Республикасы Муғаллимлердин билимин жетилистириў институтында әскерий-физикалық таярлық бөлиминде инструктор болып, 1957-жылдан баслаپ Қарақалпакстан Республикасының «Пахтакор» ықтыярлы спорт жәмийетинде бастық лаұазымында испеди. Ал 1960-1962-жылтарда Қарақалпакстан Республикасының «Мехнат» ықтыярлы спорт жәмийетинин басдыры болып, 1962-1968-жылдары Республикалық муғаллимлердин билимин жетилистириў институтында физикалық тәрбия бөлиминин басдыры

болды. 1968-1976-жылар аралығында Каракалпакстан Республикасы «Пахтакор» ықтыярлы спорт жәмійетінде бөлім баслық болып иштеп, усы жерден мийнет дем алысина шықты. Көп жыл дауамында республикамызда спорттың рауажланыўына айрықша үлес косқанлығын есапқа алып, 1957-жыл оған «Өзбекстан билимлендириў ағласы» атағы берилді. Абдурахим Абдирахманов 1954, 1969, 1976-жылдары Каракалпакстан Республикасы Жокарғы Кенеси атынан «Хұрмет жарлығы» менен де сыйлықланды. 1979-жылты «Қарақалпақстан Республикасына хызмет көрсеткен жаслар тәрбияшысы» атағына миясар болды. Халыққа көрсеткен хызметлери менен бәршемиз ушын қәдирдан устаз мархум Абдурахманов Абдурахим Азимовичтың аты халық жүргегинде мәнги сақланып қалады.

Өзбекстан ҳәм Қарақалпақстан Республикасына мийнети синген палұан Убаев Қошқарбай

Қошқарбай Убаев

1940-жыл 12-марта Кегейли районының Халқабад елатында дүньяға келген. Милдети-қарақалпак. 1948-1958-жылдарда Чкалов атындағы орта билим бериў мектебінде оқыды. 1958-1962-жылдарда Нөкис қаласындағы Нөкис мәмлекеттік педагогикалық институттың физикалық-тәрбия факультетінде тәlim алды. Убаев Қошқарбай хаққында сез етеди екенбиз бул палұан жас үақыттарынан баслап-ақ милдій ҳәм еркин гүреске кызығатуғын еди. Кишкене үақыттарында арқасы жерге тиимеген палұан Сапалак ата ҳәм Жакай агаларының гүреслерин кызығып тойларға барып көретуғын еди. «Мен усы палұанлардай боламан»-деп әрман етип, усы палұанлардан үлгі алып, гүрес сырларын үйренип тойларда гүресип баслады. Ол өз катарапы палұанлар Сатыпалды Мылтықбаев, Әмирбек Айтымов, Машарипов Шамурат палұанлар менен республикамыздың тойларында гүреске түсип женимпаз болды. 1958-жылдан баслап тренер Абдирахман Азимовичтен еркин гүрес сырларын үйрене баслады. 1959-жыл еркин гүрес бойынша Каракалпакстан Республикасының чемпионы болды. 1960-жылты Ташкент қаласында жокары оқыу орындарының арасында

«Буравестник» ықтыярлы спорт жәмәетине катнасып, чемпионлықты женип алды. 1961-жылы Өзбекстан Республикасының Самарқанд қаласында болып өткен еркин гүрес бойынша Өзбекстан Республикасы биринши спартакиада жарысына қантасып, призли II орынды ийеледи.

1962-жылы Нөкис қаласында еркин гүрес бойынша Өзбекстан Республикасының бириншилік жарысына қатнасып, призли III орынды ийеледи. 1969-жылдан баслап Қошқарбайдың жасайтуғын ойнат есken жери Өрнек ширкет фермер хожалығы Нөкис районының есабына өтти. Куұанышжарма турғындары Нөкис районға қараслы болды. Солай етип, Кошқарбай Убаев өзинин үйрентен кәсибин қоймай милдій гүрес ҳәм еркин гүрес сырларын шәкирттерине үйретиүди дауам етип қалалық, районлық, республикальық Өзбекстан көлеміндеги жарысларға шәкирттери Тилеұмурат Атамуратов, Фархад Жижеумуратов, Асаматдин Қабуловларды таярлап жарыска қатнастырып, олар Қарақалпақстан ҳәм Өзбекстан чемпионлары атағын алды. Ҳәзирги дауирде де палұан Кошқарбай Убаев өз шәкирттерине гүрес сырларын үйретиүте жалықпайды, ҳәзирги үақытта мийнет дем алысында. Быйылғы жылы палұан 78 жасқа толады. (Сүйрети ҳәм материалы 1985-жылы «Пахтакор» ықтыярлы спорт жәмәетинин архивинен алынды.)

Өзбекстан ҳәм Қарақалпақстан Республикасына мийнети синген атақты палұан, спорт устасы Сатыбалды Мылтықбаев

1937-жыл 28-август айында Шоманай районының А.Мусаев атындағы ширкет хожалығында «Дийқан абат» ауылында камалға келди. Усы жерде орта мектепті тамамлады ҳәм мектеп жасынан баслап гүреске деген кызығыұшылығы күшли болып, гүреске деген интасы арта баслады. Ол бала үақтында-ак өзинен үлкен балалар менен айқасып гүресетуғын еди. Аүылында тойларға барып гүреслерде сыйлы орындарды алып журди. 1952-жылы Шоманай районында Каракалпакстан Республикасы «Пахтакор» ықтыярлы спорт жәмійетинин жарысына катнасып, чемпионлықты женип алды. Мине, усы женистен илхамланған Сатыпалды Мылтықбаевтың гүреске болған кызығыұшылығы жоқары

дәрежеге көтерилип, халықтың қөзине түсө баслады. 15 жасар бала биринши рет Қарақалпақстан Республикасының чемпионы атагын женип алды хәм қалған жағында миңлий гүреске шынығыұды және де күшетип, гүрес сырларын тереңен үйрениү ушын устаз тренер Санат Дәүкәраев хәм Абдурахим Абдурахмановлардан гүрес сырларын үйрене баслады. 1953-жылы Андижан қаласында Өзбекстан спартакиада жарысына Миңлий гүрес бойынша қатнасып, сыйлы I орынды женип алды хәм сол жылы оны Өзбекстан сайланды командастының ағzasы етип қабыллады. 1953-жылы Өзбекстан сайланды командастының ағzasы болып, сол жылы гүрес бойынша пүткил аўқам жарысы Одесса қаласында өткерили. Сол жарыска С. Мылтықбаев Өзбекстанды тренер Ташкент қаласынан А. И Уляшкин басшылығында қатнасып жақсы нәтийжелерге еристи. (2017-жыл сүүрети хәм материаллары автордың өзинен алынды.)

1958-жылы С.Мылтықбаев Нөкис мәмлекеттік педагогикалық институтына оқыуға қабылланды. Бул жерде ол еркин гүрестің сырларын, гүрес техникасын тренер Константин Цой хәм Ташкент қаласынан келген аға тренер А.И.Уляшкиннен үйрениуди дауам еттириди. С.Мылтықбаев еркин гүрес сырларын үйрениү ушын шынығыұларды тек ғана Өзбекстан Республикасының қалаларында емес, ал пүткил Аўқамлық республикада, атап айтсақ, еркин гүрес бойынша оқыу шынығыұларды Москва қаласында дауам еттириди хәм усы жылы Ставропольда болып өткен жарыска қатнасып, жокары нәтийжелерге еристи. 1964-жылы Қазақстан Республикасының Алма-ата қаласында спорт усталиғын орынлау жарысына қатнасып, еркин гүрес бойынша спорт устасы нормативин орынлап, Қарақалпақстан Республикасынан еркин гүрес бойынша биринши рет спорт устасы талабын орынлады. Сол жылы және де бизиң жерлесимиз Жаксылыш Матчанов та еркин гүрес бойынша Москва қаласында студент болып журип, спорт устасы атағын орынлады. С.Мылтықбаев тек ғана еркин гүрес пенен шуғылданып қоймастан, миңлий гүрес пенен де шуғылданыұды қатар дауам еттириди. 1965-1985-жыллар аралығында Каракалпақстан хәм Өзбекстан чемпионлықты қолдан бермеди. 1975-жылы Душанбе қаласында болып өткен Орайлық Азия хәм Қазақстан жарысында ярым аўырлық килограмм салмақта гүресип женимпаз болды. С.Мылтықбаев өзинин мийнет жолын 1963-жылы Хожели

каласында мектепке физикалық тәрбия мүғаллими болыудан баслады. 1975-1980-жылларда Қарақалпақстан Республикасы «Пахтакор» ықтыярлы спорт жәмийетинин баслығы лаұазымында жумыс алып барды. Бул инсан директорлық лаұазымында жумыс алып барса да, гүрестен қол үзбеди. Өзбекстан хәм пүткил аўқамлық мәмлекеттік жарысларына республикамыздың командасы атынан қатнасып, жақсы призли орындарды алып келетуғын еди. Қарақалпақстан Республикасының спорттың раңажландырыў ушын өз күш-ғайратын аямастан хызмет етти. Усы хызметин баҳалап 1987-жылы оның 50 жылдық юбилейине сауға ретинде С.Мылтықбаевка «Қарақалпақстан Республикасына мийнети синген физкультура хызметкери» хүрметли атагы берилди. С.Мылтықбаев 2006-жылы өмирден көз жумды. Бул инсанның халқымызға көрсеткен хүрмет-иззеттери, спортқа болған хызметтери, халқымыздың жүрек тәринен мәнгі орын алады хәм есте калады.

**Өзбекстан хәм Қарақалпақстанға белгили атақты палұан,
Әмирбек Айтымов**

Әмирбек Айтымов

Қараөзек районында миңлий гүрес, самбо, еркин гүрес түрлерин раңажландырган палұан Әмирбек Айтымов 1941-жылы Қараөзек районы Аллаяр Досназаров атындағы хожалықта дүнъяга келеди. 1948-жылдан баслап орта мектепке оқыуға барады. 1958-жылы орта мектепти тамамлап, 1958-жылы Нөкис мәмлекеттік педагогикалық институтының Физикалық тәрбия факультетине оқыуға кирип, бул жерди 1961-жылы табыслы тамамлап шығады. Ол пүткил аўқамлық спорт устасы.

Әмирбек Айтымов мектепте оқып журген күндеринде-ак өзинин шаққанлығы, талапшашылығы, уқыптылығы хәм күшлілігі менен басқа оқыушылардан ажыралып туратуғын еди. Халқымыз айтқан даналықта: «Болар бала бес жасынан белгили» дегениндей, мектепте өткерилиетуғын спорт жарысларына белсene қатнасып, спорттың волосипед айдаў, гүрес, волейбол, футбол, женил атлетикадан жууырыў, узынлыққа секириў

жарысларында женимпазлар қатарынан орын алды. Сонынан мектептеге өткерилиетуғын жарысларға тиккелей өзи басшылық етип, шөлкемлестирип жүрди. Өмирбек сонынан көпшилик спорт түрлери арасынан өзине гүрес түрин таңлат алды ҳәм усы спорттың сырларын терең үйренип баслады. Ол дәслеп мектеплер аралық жарысларға, сонынан районлар аралық жарысларға ҳәм республикалық жарысларға қатнасып, чемпионлық атақтарды қолға киргизди.

Өмирбек Айтымов өз билимин тереңлестириү ушын 1958-жылы Нөкис мәмлекеттік педагогикалық институтының физикалық тәрбия факультетине оқыға кирди. Студентлер арасында журип гүрес сырларын үйренип шынығыўларды дауам етти.

Өмирбек пединститутта оқып жүрген ўақытлары да гүрестен қол үзбей ҳәр қылыш спорту жарысларына қатнасып барды. 1961-жылы пединститут көлеминде студентлер арасында болып өткен жарыста еркин гүрестен пединститут бириңшилиги жарысына қатнасып, I орынды женип алды. Бул оның үлкен сынаптардагы бириңши женисі болды ҳәм пединституттың сайланды команда топарына ағза болды. Усы жылы еркин гүрес бойынша Ташкент қаласында жаслар арасында студентлер жарысына қатнасып, призли II орынды алғыға миясар болды. Өмирбек Айтымов пединститутта оқып жүрген ўақытларында тек ғана спорт пенен шұғылданып коймастан, студентлер арасында үлкен абырайға иие болып, жәмийеттік жумысларға да белсене қатнасты.

1961-жылы Қарақалпақ мәмлекеттік педагогикалық институтының физикалық тәрбия факультетин табысты тамамлап, өзинин тууылышында жерде Қараөзек районына барып, жас палұандарды этирапына топлады ҳәм оларға гүрес сырларын үйретти. Соның менен биргеле, гүрес бойынша сол ўақыттағы жаслардан Қарақалпақстан Республикасының сайланды командастына талантлы, күшли, шакқан палұандарды таярлап берди.

1965-жылы Өмирбек Айтымов әскерий кураллы күшлер қатарына алынды. Ол Россияның Владимир қаласында спорт ротада хызмет етти. Бул жерде Самбо гүресиниң сырларын үйрениди. Армияда хызмет етип журип, өз катарлы палұандар менен биргеликте ҳәр қылыш жарысларға қатнасып женимпаз болды. Ол әскерий хызметин тамамлаганнан соң өз елине қайтып келип, гүрес пенен шұғылданып дауам еттириди.

Республикадағы ҳәр қылыш дәрежеде өткерилиген жарысларға қатнасып женимпаз болды. Усы жылы Өзбекстан ҳәм Орайтық Азия республикалары арасында өткерилиген жарысларға қатнасты. 1972-жылы Наманган ўәлаятының Касансай районында аүылшыл физкультура жәмәэттеринин республикалық спартакиадасында, 1974-жылы милити гүрес бойынша Өзбекстан Республикасының 50 жылдығына бағышланып Самарқанд қаласында өткерилиген жарыста, 1975-жылы Қашқадәрье ўәлаятының Китаб районында милити гүрес бойынша Өзбекстан бириңшилиги жарысларында I орынларды женип алды.

1971-жылы «Пахтакор» ықтыярлы спорт жәмийетинин шөлкемлестирилийи менен Кегейли районында өткерилиген «Сапалак палұан Кубогы» жарысында чемпион болып кубокты женип алды.

1976-жылы Нөкис қаласында Өзбекстан Республикасы Министрлер Кенеси телевидение ҳәм радио еситтириү бойынша мәмлекеттік комитетинин призлери ушын өткерилиген жарыска қатнасып, I орынды ийелеп, диплом ҳәм баҳалы заттар менен сыйлықланды. Бундай мысалларды еле де дауам етеси бериүимизге болады.

Бүгинги күни қарақалпақ халқы мактанды, атлары көпшиликтеги белгилі болған палұандар Ерназар шойыншы, Жанабай, Сапалак, Ғәний палұандардың гүресиү усылшары, олардың тәсилеринин мектеби Өмирбек Айтымовтың талантлы палұан болып жетилисіүине өзинин айрыкша тәсирин тийгизди. Өмирбек Айтымов өзи тууылышында районда спортты еле де рауажландырып ушын 1980-жылдан баслап Қараөзек районының халқы билимлендіриү белимине қарасты «Жас күш» ықтыярлы спорт жәмәэтинин баслығы лауазымында исследи. Бул жумыста испеп жүрсе де гүрестен қол үзбей район атынан командаларды жарыска қатнастырып, призли I-II-III орынларды ийеледи. Мархум Өмирбек Айтымов өмирден ертерек көз жумды, оның гүрес тарауында салып кеткен өз жолы, қәлипластирген өз устазлық мектеби бар. (2001-жылы сүрети ҳәм маретиалы үй архивинен алынды.)

Өзбекстан һәм Қарақалпақстан Республикасына белгили палұан- Максет Ниязымбетов

Максет Ниязымбетов 1946-жылы 23-ноябрь сөнесинде Нөкис қаласында тууылдып, камалға келди. Ол орта билим берүү мектебин тамамлап, 1964-жылы Нөкис қаласы аўыл хожалығы техникумына оқыуға кирди. 1964-жылдан баслап еркин гүрес пенен терең шұғылдана баслады. Өзинин шаққанлығы уқыптылығы, күшлилігі ҳәм шыдамлытығы менен еркин гүрес сырларын устазы Рафаэль Қәлімбетовтан тез үйренип алды ҳәм қала, район көлеминдеги жарысларға қатнасып, 52 кг аўырлық салмақта чемпионлық дәрежеге еристи. 1967-жылы Нөкис мәмлекеттік педагогикалық институтының физикалық тәрбия факультетине оқыуға қабылданды. Ол пединститутта оқып жүрип еркин гүрес пенен шұғылданыудан қол үзген жок. Ал пединситут көлеминдеги бириңшилик жарысларында, «Буравестник» спорт жәмийети тәрепинен өткерилетуғын жарысларда қатнасып, 52 кг аўырлық салмақта сыйлы бириңши орынды ииелеп, Қарақалпақстан Республикасының сайланды командасты катарына қабыл етилди. Ол 1966-1976-жылы 10 жыл катарына гүрес бойынша Қарақалпақстан Республикасының чемпионы атағын қолдан берген жок. 1970-жылы Нөкис педагогикалық институтын табыслы тамамлап, еркин гүрес бойынша устазлық жолын дауам етти. Ол устазлық етип жүрип көп жарысларға қатнасып, жақсы нәтийжелерге еристи. Өзбекстан Республикасы көлеминдеги жарысларға қатнасып 52 кг аўырлық салмақта бир неше рет I орынды женип алды. М. Ниязымбетов 1974-жылдан баслап «Спартак» ықтыярлы спорт жәмийети қурамында бир қанша жарысларға қатнасып, өз аўырлық салмақ категориясында I орынды ииелеп, Өзбекстан Республикасы сайланды командасты катарына ағза болды. Усы жылы пүткил аўқамлық еркин гүрес бойынша Нальчик қаласында жарыска қатнасып, жоқары нәтийжелерге еристи. Ол Нальчик қаласында жарыска қатнаспастан алдын 1973-жылы пүткил аўқамлық Уфа қаласында Салават Юлаев атына арналған Приз жарысына қатнасып, ең жақсы бес палұан катарынан орын алған еди. М. Ниязымбетов та еркин гүреске деген қызығыуыштығы күннен-күнге

арта баслады. Республикамызда өз салмақ категориясында оған тен келетүгүн палұан болмады. Ол жас еспирем балалар спорт мектебинде устазлық етип жүрип көплеген шәкиртлер таярлап, бир қанша спорт устайларын таярлап шыгарды. Ол Еркин гүрес пенен бир қатарда милити гүресті де алып барды. 1975-жылы «Пахтакор» ықтыярлы спорт жәмийетинде милити гүрес бойынша устазлықты да алып барды. Өзбекстан көлеминдеги жарысларға таярлап усы жылы оның шәкиртleri Сырдәрья үәләятының Гүлистан қаласында жарысларға катнасып 52 кг аўырлық салмақта Джумамурат Султамуратов, 68 кг аўырлық салмақта Тәнирберген Турымбетов, 57кг аўырлық салмақта Назарбай Аatabаевлар бириңши орынды қолға киргизди ҳәм чемпионлықты женип алып, «Спорт устасы» атағын орынлады. Солай етип, Максет Ниязымбетов көплеген спорт усталығына шәкиртлер таярлады. Қарақалпақстан Республикасында спорттын еркин гүрес ҳәм милити гүрес түрлерин раұажландырыуда Максет Ниязымбетов көп хызметтер көрсетти. Сол көрсеткен хызметтерин хүкиметимиз жоқары баҳалай отырып, Қарақалпақстан Республикасы Жоқарғы Кеңеси оған «Қарақалпақстан Республикасында хызмет көрсеткен жаслар устазы» хүрметли атағын берди. Ол буннан соң да өз жумысын дауам еттирип, көп спорт жарысларына басшылық етип, төрешилил жумысларын шөлкемлестирип жарыслар өткерди. Ол өз өмириниң ақырына дейин спортты елимизде раұажландырыға өз хызметин аямады. Ҳәзирги дәүірде мархум Максет Ниязымбетовтың ел алдындағы хызметлерине халқымыз миннедар екенити анық. Оның спортты раұажландырыуда көрсеткен хызмети мәнги халқымыздың есінде қалады ҳәм жүрек төрлеринен орын алады. (№27(69) 1992-жыл август (сүмбіле) айы сүйрети ҳәм материалы «Профсоюз турмысы» газетасынан алынды.)

Республикамызда Дзю-до гүресин раўажландырган палұан
Джумамурат Султамуратов

1954-жыл 18-июнь Каракалпакстан Республикасы Шымбай района Шымбай совхозының Тельман бөлімінде дійкан семьясында камалға келди. Милдети каракалпак. 1961-1971-жылларда орта мектепте Нөкесте оқыды. Нөкис мәмлекеттік педагогикалық институтының Дене тәрбия факультетінде 1971-1975-жыллары билім алғы менен бирге спорттың самбо гүресі менен шуғылланады. Тренери

Ходжибай Нархановтан Самбо гүреси сырларын үйренип, Өзбекстан Республикасы көлеміндегі жарысларға катнасып, сыйлы I-II-III орындарды ийелеп келди. 1975-жылды «Гүрес устасы» атағын алды. 1975-жылы пединститутты табыслы тамамладап, Нөкис қалалық билимлендіриў бөліміне қарасты 3-санлы жас өспириим балалар спорт мектебіне самбо гүреси бойынша тренер болып жумыс ислеп баслады. 1977-1978-жылды Қазақстан Республикасының Талдыкорған облас, Памфилов қаласында әскерий хызметте болып, сол жерде спорттан қол үзбей Дзю-до гүресинин сырларын үйренип, шынығыұды дауам етти.

1978-жылы февраль айында Қазақстан Республикасының Алматы қаласында дзюдо гүреси бириңшилигінде жарыска катнасып, I орынды ийелеп, Қазақстан сайланды командасты курамына ағза болды. 1978-жылы март айында Қыргызыстан Фрунзе қаласында Дзю-до гүреси бойынша пүткіл аўқам кураллы күшлер жарысына катнасып, сыйлы II орынды ийеледи. Дзю-до гүресинин барлық сырларын үйренип келди. 1978-жылы әскерий хызметин тамамладап, Нөкиске келип «Пахтакор ықтыярлы спорт жәмәтіне» 1979-жылдың яңварь айынан басладап Дзю-до гүреси бойынша тренер болып жумысын дауам етти. 1979-жылдың сентябрь айынан басладап Қарақалпақстан Республикасы халық билимлендіриў министрлігіне қарасты жас өспириим балалар спорт мектебіне Дзю-до гүреси бойынша тренер болып жумысын дауам етти. 1980-жылдан басладап Дзю-до гүресин раўажландырыу ушын тренерлерге хәптелік семинарлар шөлкемлестирилди хәм усы жылдан басладап Дзю-до секциясы жас өспириим балалар спорт мектептери ашылып, булл

жерде өз жумысын баслады. 1981-жылы бириңши республикалық Дзю-до жарысы Әмиүдәръя районында болып етти. 1982-жылдан басладап республикамызда барлық районларында Дзю-до гүреси жарыслары өткөриле баслады. 1983-1987-жыллар аралығында Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендіриў министрлігіне қарасты жас өспириим балалар спорт-мектеби Дзю-до гүреси бойынша улты үатандарлық урысы қаҳраманы Инаят Наурызбаевтың атына арналған пүткіл аўқамлық жарысын өткөрип барды. Бул жарысқа министр Ийглик Қосымбетов жақыннан жәрдем берди.

1982-1990-жылдар аралығында Ж.Султамуратов еки мәрте «Спорт устасы» 20 дан аслам спорт устасына талабан шәкиртлер таярлады. Ҳәзирги дәүірде оның таярлған шәкиртлері жумысын дауам етіп атыр. Ҳәзирги үакытта Джумамурат Султамуратов 64 жасты қарсылап мийнет дем алысында. (Сүйреті хәм материаллары 1987-жылы 12-май күнги «Совет Қарақалпақстаны» газетасынан алынды.)

Ежиний және жаңа үйректік үйрекшілік қаҳраманы Инаят Наурызбаев хәм аудаудо гүресинин дауарларында тренері Джумамурат Султамуратов 1983-жылдың 9-май

Озбекстан хәм Қарақалпақстан Республикасына қызмет синген белгіли палұан Шамурат Мәшарипов

Шамурат Мәшарипов 1939-жылы 28-сентябрь сәннесінде Әмиүдәръя районында тууылды хәм сол жерде камалға келди. 1947-1957-жыллары райондағы 1-санлы орта билим бериў мектебінде оқыды. Сол дәүірде

Ш. Мәшарипов гүреке деген қызығыўшылығы жоқары дәрежеде болып, өзиниң шаққанлығы құшилиги, менен гүрес пenen шұғылланып, физикалық тәрбия муғалими Шарип Нигматуллин өзи шәкирти етип таярлап, хәр қылты гүрес жарысларына қатнастырып, жоқары нәтийжелерге ерисип келди. Бизиң республикамызда үлкен тойларда, ат шабыс ҳәм міллій гүрестен палұан туттырыў үрдис болып, халқымыз арасында кеңен тараптады. Ш. Мәшарипов міллій гүрес бойынша өз районында арқасы жерге тиймеген палұан атағын алыш, тойларда бас палұан болып женисти қолдан бермеген. 1958-жылдан баслап Өзбекстан Республикасының Ташкент қаласындағы Дене тәрбиясы институтына оқыуға түсип, студентлер қатарына қосылады.

Сол жылдан баслап ол еркин гүрестин сырларын тренер Гуляев Владимир Петровичтен үйрене баслайды. Еркин гүреке болған қызығыўшылығы жоқары дәрежеде болғанлығы нәтийжесинде ол институт көлеминдеги ҳәм қалалық барлық жарысларға қатнастып, чемпионлықты қолдан бермейди. Сонынан усындај қызығыўшылығы жоқары көрсеткиштери тийкарында оны Өзбекстан Республикасының еркин гүрес бойынша сайланды командастына ағза етип сайлады. 1959-60-жыллары Өзбекстан сайланды командастының ағзасы болғаннан соң ол тынбастан еркин гүрес пenen шұғылланыуын даўам еттиреди ҳәм бул түрдеги гүрес устазлары менен беккем байланыста болып Өзбекстан Республикасының жарысларына қатнастып, Республика чемпионы атағын бир неше рет женип алады.

Ш.Мәшарипов 1962-жылы Ташкент қаласындағы Дене тәрбиясы институтын табыслы тамамлап, өзиниң тууылышп өскен жери Әмиүдәрья районының Манғыт қаласына келип, өзиниң мийнет жолын баслайды. Ол гүрестен көл үзбей шынығыўларды даўам еттирип, тек ғана Каракалпақстан ҳәм Өзбекстан жарысларына қатнастып қоймaston, ал пүткіл аўқамлық жарысларға қатнастып 1965- жылы I орын гүмис медальын, 1966-жылы III орын, қола медальын алыуға миисар болды. 1960-1966-жыллары арасында көплеген белгили қалаларға барып жарысларға қатнастып, призли орынларды ийеледи. Атап айтсақ, Харьков, Москва, Фрунзе, Душанбе, Тбилиси, Ашхабад, Таллин, Воронеж, Кишинёв, Йоппкар-ола, Алма-ата қалаларына жарыска қатнастып, сыйлы орынларды ийеледи. Ал 1969-жылы Өзбекстан Бириңшилигинде бириңши орынды ийелеп, «Спорт устасы» нормативин орынлады. Ол өз

жумысы дауамында жас өспириим балалар спорт мектебинде тренер болып ислеп көплеген шәкиртлер таярлады. Ш. Мәшарипов спорт мектебинде гүрестин үш түринен илим сырларын үйретип барды: еркин гүрес, міллій гүрес ҳәм дзюдо гүресинен құшили спорт устасы болған шәкиртлерди таярлады. Атап айтсақ: Яраш Казаков, Фархад Атажанов, Баһрам Раджапов, Қалбай Дәүлетмуратов, Базарбай Нуржанов, Дағлетбай Аймановлар бес мәртебе Өзбекстан Республикасының чемпионы болды. Усы палұанлардың ишинен айрықша көзге түскен палұанлар Авеzmurat Атажанов ҳәм Аман Қаландаровлар Намангандың қаласында хәр жылы болып ететуғын халық-аралық турнир екинши жәхән урысы Қаҳарманы Топиволдиев атына өткерилиетуғын жарысларда еки рет чемпион атағын женип алғанлығын айрықша атап өтсек арзыйды. 1979-жылдан баслап Ш. Мәшарипов халықтың көзине түсип, өзиниң шаққанлығы, мийнет сүйгишлиги, кишпейишилиги, адамгершилиги, спортқа деген қызығыўшылығының жоқары дәрежеде екенлигі есапқа алынып, Әмиүдәрья районының «Пахтакор» ықтыйярлы спорт жәмийетинин базасы лаұазымына жумысқа сайланды ҳәм ол өз халқының исенимин ақлады. Ш.Мәшариповтың Республикасында спорттың хәр тәреплеме раұажландырғанлығы ушын 1967-жылы Өзбекстан Республикасы Жокарғы Кенеси тәрепинен «Хұрмет жарлығы» менен сыйлықланды. 1984-1987-жыллар аралығында Әмиүдәрья районы халық билимлендіриү бөліміне қараслы жас өспириим балалар спорт мектебинин директоры лаұазымында жумыс алып барды. Ол спорт мектебинде гүрестин барлық түрлери бойынша гүрес сырларын жақсы менгере алатуғын билимли тренерлерди бир жерге жәмлеп, толықтырып, жумысларына айрықша жуўапкершилиқ пenen қарады. Ол басшылық еткен спорт мектебинин оқыушылары районлық ҳәм Республикалық және Өзбекстан Республикасы көлеминдеги жарысларға қатнастып, сыйлы I-II-III орынларды ийелеп көзге түсти. Каракалпақстан ҳәм Өзбекстан Республикасының жарысларын өз районында өткериуди режелестирди ҳәм сол режелерди әмелге асырып, жоқары нәтийжелерге еристи. Усындај халқымыз ушын ислеген оның пидакерлик хызметин ҳұқиметимиз айрықша баҳалап, Ш.Мәшариповқа Өзбекстан Республикасы халық билимлендіриү министрлигі тәрепинен оған «Өзбекстан халық билимлендіриү агласы» атағы берилди. Шамурат Мәшарипов қазақтардың дәүирде өзиниң шәкиртлерине өз билимин

бермекте. Устаз палұан миңнет дем алысыпда болса да жарысларға қатнасып, түрсес сырларын шәкиртлерине үйретпекте. (17-июнь 2014-жыл «Вести Каракалпакстан» газетасынан алынды)

1982-жылы Қарақалпақстан Республикасының Шымбай қаласында болып өткен миллий түрсес бойынша Сапалак палұанының призинде Қарақалпақстан Республикасының чемпионаты өткерилді. Сүүретте бас

төреши Шорабек Мустафаев, он қапталда жарысты шөлкемлестирген хәм өз жәрдемин берген Шымбай районьының палұаны Кенесбай Жаңабаев, шеп қапталда төреши Некис қаласынан Асаматдин Қабулов

хәм Джумамурат Султамуратов, Елликқала районьынан төреши Базарбай Нуржановлар жарыс жәнимпазы Пиримбет Балжановка жарыста утып алған сыйлықларды салтанатлы турде тапсырмакта.

1982-жылы Қарақалпақстан Республикасында миллий түрсес бойынша Шымбай районьында Сапалак палұан Шамуратовтың Призине бағышланған Бириңшилік жарысында чемпион болған палұан Өмирбек Айтымов утып алған призин қабылап атыр. Сүүретте он тәрепте болып өткен турнир жарысының ийеси-Сапалак Шамуратов.

1982-жылы Шымбай қаласында болып өткен миллий түрсес жарысына қатнасып чемпионлықты колға киргизген хәм призли орынды алған палұанлар Тәнірберген Турымбетов, Әдилбай Бекбаулиев, Шәмшет Өтепов хәм Оралбай Өтеновларды суүретте көріп тұрсыз.

Қарақалпақстан Республикасында еркін түрестін рауажланығына өз үлесин қоскан палұан Шарашенидзе Дмитрий Михайлович 1946-жылы туғылды.

Шарашенидзе Дмитрий Михайлович 1958-жылдан баслап тренер Р.К.Келимбетов та классикалық түрсес түри менен шуғылданы.

1960-жылдан баслап еркін түрес бойынша тренер Хегай Алексей Ивановичке еркін түрсес сырларын үйрениү ушын шәкирт болды. Ол 1959-жылы 13 жасында ярым аұыр салмақ категориясында классикалық түрестен Қарақалпақстан Республикасы жарысына қатнасып чемпионлық атақты женип алды.

1961-жылы ол 15 жасында еркін түрес бойынша Өзбекстан Республикасы бириңшилігіне қатнасып чемпионлықты женип алды. Усы жетискенликлердин изин дауам етип 1962-1963-1964-жылдары аралығында аұыр салмақ категориясында еркін түрсес бойынша үш мәрте Өзбекстан Республикасы бириңшилігі жарысында чемпионлық атағын женип алды.

1964-жылы Еркін түрсес бойынша Беларуссия Республикасының Гомель қаласында «Спартак» ықтаярлы спорт жәмийетиниң пүткіл аўқамлық жарысына қатнасып, «Ең жақсы беслик» палұанлар катарынан орын алды.

1965-жылы Еркін түрсес бойынша Өзбекстан Республикасы сайлаңды командастының курамында Украина Республикасының Сумы қаласында пүткіл аўқамлық жарысқа қатнасып, өз аўырлық салмағында Екинши орынды ийелеп, медаль менен сыйлықланды. Оның спортта ең

жоқары нәтийжелерге ерискеңлиги айрықша баҳаланып, оған Қарақалпақстан Республикасы «Спартак» ықтаяры спорт жәмийети тәрепинен берилген унамлы минзелемеси тийкарында, ол 1965-жылы Россияның Москва қаласындағы Кәсиплик аўқамы оқыуына оқыға жиберилди.

Бул жерде де ол еркин гүрестен қол үзбей шұғылданып, жарысларға қатнасып I-II-III призли орынларды алды, Қарақалпақстан ҳәм Өзбекстан Республикасының атағын жоқары көтерип жақсы нәтийжелерге ерисип, абырайға ииे болды. Москва қаласында оқыұды тамамлаганнан соң ол жоллама бойынша Украина Республикасының Киев қаласына жұмысқа жибериледи. Бул жерде де ол еркин гүрес пенен шұғылданыуын дауам етіп, Украина Республикасында болыш өткен хәр күйінде жарысларға қатнасып жоқары сыйлы I-II-III орынларды ийелеп, Қарақалпақстан Республикасының палұаны барлық жерлерде гүресип жақсы

нәтийжелерге ерисетугүнлігін дәлиллеп берdi. (2017-жылы сұйрет ҳәм материаллары палұанның өзинен алынды.)

**Еркин гүрес бойынша республикамызға белгили спортшы-
Нәкисбай Тұклибаев**

Нәкисбай Тұклибаев 1957-жыл 14-май Әмиүдәрья районында тууылған. 1975-1979- жылдары Нәкис мәмлекеттік педагогикалық институтының Дене мәдениеті факультетин тамамлаган. 1971-жылдан баслап Жаксымурат Мамбетовтың басшылығында

еркин гүрес пенен шұғылдана баслады. Тренер оның қызығыұшылығын сезип, келешекте оннан жақсы спортшы шығады деген ой менен өз тәрбиясына алағы. Арадан жыллар өтти. Нәкисбай 1974-жылы Өзбекстан Республикасы мектеп оқыуышыларының спартакиадасына қатнасып женимпаз атанды. Сонынан ол Өзбекстан Республикасы сайланды командасты қурамына Алма-Атада еткерилген спартакиадада қатнасты. Ол жоқары оқыу орынларында оқып жүрген ўақытларында да бир неше жарысларға қатнасты. Ал, 1977-жылы болса спорт шебері нормативин орынлады. Сондай-ақ ол, 1983-1986-жылдары еркин гүрес бойынша тренерлер нәкисли Баһый Джумамуратов, Мурат Каукышев, Султан Сулайманов, хожелиши Жәлий Дәүлетов, тақыяласы Юсуп Калимбетов, мойнақты Жумабек Нурымбетов ҳәм басқалар менен биргелікте Қарақалпақстанда еркин гүрестин раұажланыуына өз үлесин кости. Оның шәкиртлери жудә көп. Атап айтқанда, Өзбекстан чемпионлары Баһадыр Қалимбетов, Мухаммед Жаксымуратов, Муратхожа Казаев, Динмухаммед Утемуратов ҳәм басқаларды атап өткен орынлы. Соның менен бирге, Нәкисбай Тұклибаев Республикамызда еркин гүрестин раұажланыуына, атап айтқанда, спорт базасының көнегиүине, олардың спорт әнжамлары менен тәмийинлениүине, шебер тренерлердин, төрешилдер менен спорт инструкторларының жетилисип шығыуына өзинин салмақты үлесин кости. 2000-жылы «Қарақалпақстан республикасына мийнети синген тренер» атағын алды. Ал, хәзирги ўақытта болса «Қарақалпақстан Республикасына мийнети синген тренер» Нәкисбай Тұклибаев Нәкис спорт колледжинде еркин гүрес бойынша тренер-оқытышы болыш ислеп атыр.

Оның және бир шәкирти-Базарбай Утамбетов. Ол Хожели қаласындағы еркин гүрес бойынша жас өспириимлер спорт мектебинин тәрбияланыуышы.

**Қарақалпақстан Республикасында миллий гүресті
раұажландырған палұан-Қабулов Асамаддин**

1950-жылы Кегейли районы Халқабад елатында тууылды. 1957-жылы усы аўылдағы К.Маркс атындағы 8 жылдық мектепке оқыуға барып 1967-жылы піткерди. Усы орайдағы 10 жылдық Чкалов атындағы орта мектепке 9 кластан оқыуды табыслы тамамалады. 1967-жылы Нәкис

қаласындағы Медициналық училищеге оқыға кирип, 1970-жылы Сан фельдшерлик бөлімін піткерди. Қабулов Асаматдин 1970-1972-жылдары Әскерий қуралы күштер қатарында хызмет етти. Асаматдин бул жұдә ғұреспек ықтасы күшли болды. Ол 1963-жылдан баслап тренер Убаев Кошқарбайға ғұрес сырларын үйрениң ушын шынығыларына қатнаса баслады. Ол үакытлары ғұрес жарыслары азы-кем болатуғынлығы себепті олар тойларға шығып ғұресетуғын болды. Ол кейин ала Нөкис қаласына оқыға келген соң тренер Рафаэл Келимбетовка еркін ғұрестің сырларын үйрениңге қатнасы. Бул жерде бурыннан еркін ғұрес шынығыларын ислеп атырған палұанлар Жақсымурат Мамбетов, Максет Ниязымбетов, Шорабек Мустафаевлар менен биргеліктे шынығыларды баслады. 1969-жылы 48 кг аұырлық салмақ категориясында еркін ғұрес бойынша Қарақалпақстан Республикасы жарысына қатнасып, чемпион атағын женип алды. 1974-жылдан баслап Республикамызда барлық районлары арасында ғұрес бойынша телевизиялық турнир өткерилип тұратуғын еди. Сол турнирге қатнасып I орынды ийеледі. Усы жылы бул палұан халықтың көзине түсип, Нөкис қаласына жарықта таярлық шынығылар өткериүіне шакырылып жарысларға қатнасыуына таярланды. Солай етип, қалалық жарысларында чемпионлықты қолған киргизип Қарақалпақстан Республикасы бириңшилігіне жарықта қатнасыуына жоллама алды, 1974-жылы Миллий ғұрес бойынша Қарақалпақстан Республикасының Спартакиада жарысы Беруний қаласында болып етип усы жарықта қатнасып 57 кг аұырлық салмақ категориясында I орынды женип алды қәм респубикалық сайланды командасты ағzasы қатарына алынды. Усы жылы Хорезм үәләятының Ургенч қаласында болып өткен Өзбекстан Кубоги жарысына қатнасып II сыйлы орынды алды. 1974-жылы Нөкис қаласында міллий ғұрес бойынша бириңши рет «Өзбекстан спорт устасы» атағын бериў ушын Сапалак палұан Шамуратовтың атына XII Өзбекстан чемпионаты Миллий ғұрес бойынша Өзбекстан қәм Қазақстан турнири болды. Бул турнир халқымызға телевидение арқалы туурыдан тууры көрсетилди. Усы жарықта қатнасып I орынды ийелеп, «Өзбекстан спорт устасы» атағын алды. Миллий ғұрес бойынша I орынды үш жыл дауамында 1975-1976-1977-жылдары колдан бермеди. 1977-жылдан баслап Республикалық «Пахтакор» ықтаярлы спорт жәмийетінде жас өспириим балалар спорт мектебинің директоры лауазымында ислеп

атырып қосымша тринерлик жұмысты да алып барды. Булардан мысал етсек, міллий ғұрес бойынша спорт усталары қәм спорт устасына талабанлар: Жалғас Тажимуратов, Баһыт Жақсылыков, Зарафатдин Зайтов, Сансызбай Юсупов, Есемурат Утениязов, Азамат Юсупов, Дәріябай Дауытов, Чарзад Заитов, Манғытбай Заитов, Рустем Халмуратов, Дастан Халмуратов, Ибадулла Мамбетовлары 1980-1990-жыллар аралығында Қарақалпақстан қәм Өзбекстан көлеміндеге більш өткен міллий ғұрес жарысларына қатнасып призли I-II-III орынларды ийелеп келди. Асамаддин Қабуловтың Қарақалпақстанда сроттың ғұрес түринин рауажланыуында хызметлери көп. (2017-жыл сүйрети қәм материаллары автордың өзинен алынды.)

Пайдаланылған әдебияттар

1. Каримов И.А. Биздан озод ва обод ватан колсин. Том Тошкент
Ўзбекистон 1996 ж. 110-б
2. «Вести Каракалпакстана» газетасы 2014-жыл 17-июнь
3. «Профсоюз турмысы» газетасы 1992-жыл август №27(69).
4. «Совет Қарақалпақстаны» газетасы 1987-жыл 12-май

МАЗМУНЫ

Кирисиү	4
Каракалпакстан Республикасында спортты раўажландырган палўанлардың бири Абдурахманов Абдурахим Азимович.....	9
Өзбекстан ҳәм Каракалпақстан Республикасына мийнети синген палўан Убаев Қошқарбай.....	10
Өзбекстан ҳәм Каракалпақстан Республикасына мийнети синген атақлы палўан, спорт устасы Сатыбалды Мылтықбаев	11
Өзбекстан ҳәм Каракалпақстанга белгили атақлы палўан, Өмирбек Айтимов.....	13
Өзбекстан ҳәм Каракалпақстан Республикасына белгили палўан Максет Ниязымбетов.....	16
Республикамызда Дзю-до гүресин раўажландырган палўан Джумамурат Султамуратов.....	18
Өзбекстан ҳәм Каракалпақстан Республикасына хызмети синген атақлы палўан Шамурат Мәшарипов.....	19
Еркин гүрес бойынша республикамызға белгили спортшы - Нөкисбай Тұклибаев.....	24
Қаракалпакстан Республикасында миллий гүресті раўажландырган палўан-Қабулов Асамаддин.....	25

Дүзүүшилөр:

Султамуратов Джумамурат -*Өзбекистан Республикасы Халық билимлendirиүү агасы, гүрес бойынша спорт устасы*

Бекмурзаев Абдикерим -*Эжинияз атындағы НМПИ, Дене тәрбия кафедрасы асистент оқытчыұшы*

Уразов Рустем -*Эжинияз атындағы НМПИ, Дене тәрбия кафедрасы асистент оқытчыұшы*

ҚАРАҚАЛПАҚСТАННЫҢ АТАҚЛЫ ПАЛУАНЛАРЫ (оқығұ-методикалық қолланба)

Бас редактор: К.М. Кошанов

Тех.редактор: Х.К. Шамуратова

Корректор: А. Сарыбаева

Оператор: Н. Нысанбаев

Эжинияз атындағы НМПИ Редакция-баспа бөлими

Эжинияз атындағы НМПИ баспаханасында басылған. 2018-жыл.

Бүйіртпа №0364. Нұсқасы 50 дана. Форматы. Көлеми 2,0 б.т

230105, Нөкис қаласы, П.Сейтов көшеси, Реестр№11-3084